

2024

OUDDPEÂMMÂKKSAI NJUÄMMAMTAUDDVUÄ'PSTEMĶEERJAŽ

Linna Riina, Oikarinen

Katja Ruä'vnjaarg

ämmatöllškooul 24.1.2013

Peei'vtum 2.10.2019, 21.2.2024

Siiskõs

1 NJUÄMMAMTAAUDI LEÄVVNUMMUŠ DA MEÄDDA-ÄÄRRMÖÖŽŽ OUDDPEÄMMAST	1
2 NJUÄMMAMTAAUDI OUDDKIÖ'TTECÖGGMÖŠ DÄÄMA	2
3 OUDDPEÄMMÄKKSAI NJUÄMMAMTAAUD	4
3.1 Žaar	4
3.2 Vuõijnâmkanaal infektio	5
3.2.1 Angiina / spuånj (streptokokki A)	5
3.2.2 Influe'nss	5
3.2.3 Moorâčmaaddi ännsummuš	6
3.2.4 Čooddķee'jj ännsummuš (Laryngiitti)	6
3.2.5 Nuõppžaar/Flunssa	6
3.2.6. Koronavirus SARS-CoV-2	7
3.2.7 RS-virus	7
3.2.8 Kõskke'ljännsummuš.....	7
3.3 Čuällõsinfektio	9
3.3.1 Lu'ččkõpp da vuâhssmõš.....	9
3.3.2 Norovirus	9
3.3 Parasitt-taud	10
3.3.1 Čuällõsmääd.....	10
3.3.2 Siivtõs	10
3.3.3 Tee'kk	11
3.4 Hååu'r.....	13
3.4.1 Enteroää'rešm.....	13
3.4.2 U'ccää'rešm.....	13
3.4.3 Tollää'rešm.....	13
3.4.4 Ommgažää'rešm (koolm peei'v žaar)	14
3.4.5 Čää'ccää'rešm	14
3.5 Jee'res njuämmamtaud.....	16
3.5.1 Siõjjrue'bb	16
3.5.2 Kuârašmčeeu'l.....	16
3.5.3 Čää'lm čõõnâscuõžžännsummuš	16
TEÄTTKÄÄI'V	18

1 NJUÄMMAMTAUDI LEÄVVNUMMUŠ DA MEÄDDA-ÄÄRRMÖÖŽŽ OUDPEÄMMAST

Ouddpeâmmast õöldâs kontakkt ve'k'ke ooudâs mikroobi le'be kōppteuejjeji njuämm'mōōžž pärnast nobba. Kōppteuejjei njuamma oummust nobba vuōigg njuämm'mōōžžâst, čue'll- le'be vuōiņņâmkanaalkolgsi päi'k'. Ko njuämteei kolggsest ârrai mikroob piâss takainalla tiōrvâs oummu njää'lm, njuu'nn le'be čââ'lm njeullōsnjeudda, tōt vuäitt tuejjeed taaud. Mikroob vuei'tte se'rdded ääim päi'k' kuâšknjōsân vuōi'ğğest le'be pannvuōi'ğğest, ouddmiârkkân ko ķiōttķiō'tte tiōrvtet, le'be ko ķiōđ vää'lte tōid jee'resnallšem oolžin, mâ'te uhsskāâ'ğğin le'be siōrin. Vuōigg le'be vuōigte'mes čolggkontaktt še, ouddmiârkkân seämma pâ'sttem le'be njiimtōōgg âânmōš liâvat mikroobid. Kuōsktōsnjuämm'mōōžž vääžnmōš liâvteei lie ķiōđ, ko tōk kue'sk'ke čōōđ ääi'j mij pirrōōžžâst jee'res aa'sšid, ouddmiârkkân uhsskāâ'ğğid da jee'res oummuid. Päärna kōōžž še lie vääžnai ââ'nned vuä'nken čuōppum. Vuä'nkânji säärnee'l puk ohttsaž tiing da siōr vuei'tte taimmad infektiō liâvtee'jen.

Puâccjam pärna vuōlttummuš domoi lij täujja taarblaž pärna vââjmmōōžž beä'lnn. Njuämm'mōš lij vuâstai ju'n šōddâm ouddâl pärna õudldōōzzi älggmōōžž. Koon-ne vue'jgin pärna čârrummuš domoi lij kuuitâg õudldōōzzi viōusâsvuōđâst huōlkâni äukkai, što epidemia le'be tōn veiddnummuž vuäi'tči vie'ltted. Tai mäâinai diōtt lij šiōgg še tuō'll'jed puōcci pärna vōl ouddldōōžžte'mes vue'bbid da viilljaid dommhâaidast.

Hâ't jiōčč puōžžâlm ij õōlgtē'či čârrummuž, lij pärna puōžžâlm õōlgtam dommhâiddtarbb da puârnrōōddâmäi'ğğ individuaal'laž. Puärraz ärvvtâ'lle õōutsââ'jest ouddpeâmm tuâjjlažkāâ'ddin, mii lij pärna vaalmâšvuōtt vuässōōttâd pärnažjoouk takai taimm'mōšše. Päärna vââjmmōš mie'rrad dâhtrest jeällmōōžž taarb še. Jōs õudldōōžž lie viōusâs da pärnaž lij levvjam, kâ'nnat vâ'ldded ohttvuōđ jii'jjes tiōrvâsvuōttpō'rtte. Šiōgg vue'jjest ârrai pärna njuämmamtaud hâidd o'nnast takainalla dommkuânstivui'm. Puōccjam pärnai hoiddu vuäžž hâiddluōvâsvuōtt-tuōđštōōžž tiōrvâsvuōđhoi'ddjee'jest, ko soi'ttai jii'jjes vuâpstōōgg tiōrvâsvuōđhoi'ddjeeja le'be tiōrvâsvuōttpō'rtte le'be kuâđđ liâđglâž ohttvuōttvâ'lddemraukkmōōžž suutki pirr äävai ârrai kääžzkōōžžâst lapha.fi - seeidast.

Njuämmamtaudi beä'lnn lij kōskksaž še ââ'nned huōl pärna puâkktoōžžin. Vuâpstōōggâst vuäžžak aalmjallaš puâkktemprogra'mme kuulli puâkktoōžžid. Čâä'ccäâ'rešmpuâkktoš še kooll ânn'jōžäâi'j pärna puâkktemprogra'mme. Mäâuste'mes pââ'jjinflue'nsspuâkktummuž vuäžžä puk riskkjooukid kuulli oummu, 6 mäân-pââ'j – 6 ee'jj äkksaž pärna di si'jjid hoi'ddjeei tuâjjla/â'lddoummu.

2 NJUÄMMAMTAAUDI OUDDĪŌ'TTECŌGGMŌŠ DĀĀMA

Köpptuejjeji da tōi njuämtem diōtt lij vääžnai, što hygieniavuä'ppōōzzid jää'kĳtet pāi, infektiouue'jjest huōlkāni. Pei'vvpōōrtin da piârpei'vvhååidast lij jii'jjes vuä'ppōs hygieniatåāimai nānummuž vāaras. Lāā'ssen ōhtsaž vue'jj di rutiin dāāma da ouddpeāmmjuākksest ĳie'ppee pāārnai njuāmmamtaaudid da puōžžālmid. ĳiōdi pōōssmōš mueilin da čāā'žžin lij pukin vääžnmōs da viōkkšummuš mōōntōōllmōš njuāmmamtaaudi cōggmōōžžāst.

Vuä'ppōōzz domoi

ĳiōdi pōōssāmteknikk

- Āā'n určči čāā'žž da mueil.
- Pōōzz ĳiōdid pāi mueilin, ij tā'lĳ čāā'žžin
- Kasttād ĳiōdid ouddāl mueil kuuččrāsttmōōžž
- Ru'vve ĳiōdid juō'kĳ beā'lnn uu'ccmōsān 15 sekuunt āāi'j da pōōzz suōrmi kōōskid, kuā'mmrid, suōrmi ĳee'jjid, kuā'mmersie'ljid, pie'ljid da teeigaid
- Tooidāč určči čāā'žž vue'lnn da koškkād
- ĳiōdi pōōssāmteknikk māt'tet pāārnai
- Jōs ĳiōdin ij leākku kue'stllōs sähss, vuei'tet āā'nned ĳiōtt-toiddi
- Vuä'nkōs da po'ttsās kōōžžvuāla hiālpte ĳiōdi po'ttsen āānmōōžž

Pāārnai ĳiōdi pōōssmōš

- Tue'lāā, ko puā'det pei'vvpōōrtte (puārraz ā'ne huōl)
- Ko pāārna pue'tte pei'vvhååidast domoi
- Pāi nuu'žnĳest jeāllmōōžž māņņ
- Ouddāl da māņņ poormōōžž
- Māņņ njuu'nn neessmōōžž
- ĳiōttdesi āānmōš epidemia-āāi'j

Koossmõš da neessmõš

- Päärnaid mätt'tet koossmõõžž, kiõttkaavv le'be kõõnjârtaaibâs njää'lm oudâst da kiõđi pōõssmõš tōn mânia
- Neessmõõžžâst ââ'net pō'mmainozvaire'ppiķ le'be va'stteei
- Ko neess, âlgg ââ'nned huõl, što pō'mmai suejjad niissi kiõđ
- Kiõđid âlgg pōõssâd neessmõõžž mânia

Siõr

- Päärna nââ'ersiõr pōõzzât dââma õ'htešt neä'ttlest 60 graaddâst
- Ko hâaidast lij jii'jjes siõr pei'vv, pōõzzât siõr dââma ouddâl ko viiggât pei'vvpõ'rtte da o'đdest, ko tōn puu'tet domoi
- Jõs siõr jeä't vuei't pōõssâd, tōn vuäitt piijjâd meädda âânmõõžžâst kuei't neä'ttel po'dde, ko baktee'ri mie'rr kie'ppad tōn pooddâst.

Njuggõsvue'jj

- Ķeâitõõlât, što pei'vvpõõrtin ââ'net pō'mmainjuggõõzzid
- Jõs ââ'net aaunâsnjuggõõzzid, peâmmai pu'hte pei'vvpõ'rtte sâhssas njuggõõzzi vâaras čââvas plastikksiâkkid di jii'jjes ruõkkâmlee'tt, mâ'st lij lâ'ķķ da mõõn vuäitt ää'veed jue'ljin
- Njuggõõzz vaajtummuž õhttvuõđâst Ķeâitõõlât, što ââ'net sue'jjkeâsttaid
- Njuggõõzz vaajtummuž mânia pōõzzât kiõđid

Njiimtõk

- Njiimtõõggid pu'tstet dââma
- Nõõmat tuu päärna njiimtõõggid
- Suâv njiimtõkvue'jjid jiijjad hâiddjoouk tuâjjlažkââ'ddin

Kõõ33

- Päärna kõõ33 â'lğge lee'd pâi čuõppum vuä'nken, tät lij viõkkšõs vue'ķķ cõggâd ouddm. čuällõsmäädai leävnummuž.

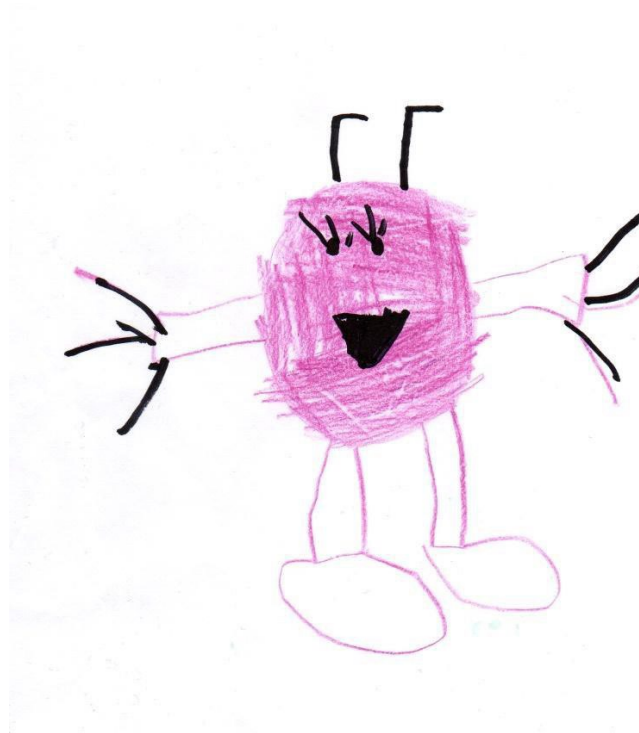
3 OUDDPEÄMMÄKKSAI NJUÄMMAMTAAUD

3.1 Žaar

Oudldōōzz: Råå'pp temperatur, ko tōn metteet aanâst le'be pee'lljest lij pâ'jjel +37,5 °C.

Hâidd: Hâidd lij välljai kolggâz vuăžžmōš da vuâņņmōš. Žaarvue'leemtakkâz ķeâitōōlât, jōs päärnaž tâbdd vââjmmōō'žžes hue'nnen le'be žaar lij ōlli (38–39 °C). Dâhttrin âlgg lee'd ōhttvuōđâst, jōs žaar lij peštam 3–4 peei'v, ij-ga tōt leäkku aabšeķani takai nuōppžaar diōtt eettam le'be žaar pâjjan o'đđest muä'dd žaarte'mes peei'v mâņņa.

Ouddpeâmm: Päärna ijgōl viikkâd ouddpiōmmu, jōs pōttĉuä'l paakkâsvuōtt lij vuâlla 1-âkksast pâ'jjel 38,0 °C da puärrsab päärnast pâ'jjel 37,5 °C. Päärna vuäitt viikkâd ouddpiōmmu žaarte'mes suutki mâņņa.

3.2 Vuõijnâmkanaal infekcio

3.2.1 Angiina / spuánnj (streptokokki A)

- Njuámm'mõš:** Baktee'r tuejjääm, ee'ttemäi'gğ 1-4 pv, leáša vuáitt vaajtõõllád joba máanpââ'j rájja. Hie'lkeld njuámmai kuõsktõs- da kuášknjõsnjuámm'men. Njiõlõkinfekcio lij njuámteei ju'n neá'ttel ääi'j oudldõõzz ä'lğge.
- Oudldõõzz:** Žaar, čooddčue'ccem, vaiggâdvuõtt njiõllád, šornnam da ää'rjes čeäppat njiimmâmčuõlm, čoddjest viõ'lğges kätlmõs, vuáhssmõš.
- Háidd:** Njiõlõkšõddummuž vuâđald uu'det taarb mie'ldd antibiottháaid. Muđoi oudldõõzz meâldlaž háidd. Antibioott lââ'ssen ännsummuščue'ccemtaalkâs lääi'vat čooddčue'ccem da vue'lad žaar. Pää'nnháa'rj âlgg vaajted, ko taalkâsháidd lij peštam 2–3 pv. Pää'nnpõõssâmvää'sn čäärvat áalgas tuubist. Vie'lt kuõskmest pää'nnpõõssâmvä'snntuubin pää'nnháa'rj. Muu'st šiõgg kíõtt- da koossâmhygienia.
- Ouddpeâmm:** Ouddpiõmmu vuáitt mä'cced suutk (24 č) antibiottháaid alteem mânja da ko takaivââjmmõš lij šiõgg.

3.2.2 Influe'nss

- Njuámm'mõš:** Virus, ee'ttemäi'gğ 2–3 pv, kuõsktõs- da kuášknjõsnjuámmam.
- Oudldõõzz:** Oudldõõzz lie tuõđi seámmannallšem ko flunssast. Influe'nsest oudldõõzz lie kuuitâg viõusab ko flunssast, jeä'rben žaar da teä'kķ-čuâccmõõžž teaddne.
- Háidd:** Oudldõõzz meâldlaž háidd dáama. Ķeáitõõlát, što väá'ldet õhttvuõđ jii'ljes tiõrvâsvuõttpõ'rte, ko takaivââjmmõš huânnan miârkteeinalla.
- Puâkkummuš:** Influee'ns vuâstta vuei'tet puâkkted 6 mp – 6 e ákksaž pärnaid. Lââ'ssteâđ puâktõõzzâst kaaunak [Tiõrvâsvuõđ da pue'rrvââjmmõstroi'ttel](#) interne'tt-seeidain (lääddas) di jijjad tiõrvâsvuõttpõõrtâst.
- Ouddpeâmm:** Ouddpiõmmu vuáitt mä'cced, ko takaivââjmmõš luáštt.

3.2.3 Moorâčmaddiännsummuš

Njuämm'moš: Viruuzz.

Oudldōōzz: Oudldōōzz lie nuōv, žaar da kooss lââ'ssen täujja vuōiņņjōōzz rouggmōš.

Håidd: Oudldōōzz meâldlaž hâidd. Jōs rouggmō'sše ij kuul vuōiņņâmvaiggâdvuōđ da päärna vââjmmōš lij muđoi še šiōgg, takai jeä'rab hââid jeä't taarbâž. Virusvuōđlaž moorâčmaddiännsummuš puârran takainalla jiōččines 1–2 neä'ttlest. Jōs ōudldōōzz jie hiâlpat le'be huânn'ne, vää'ld ōhttvuōđ puōccihoiddu.

Ouddpeâmm: Ouddpiōmmu vuäitt mä'cced, ko takaivââjmmōš lij šiōgg.

3.2.4 Čooddķee'jj ännsummuš (Laryngiitti)

Njuämm'moš: Viruuzz tuejjääm.

Oudldōōzz: Koss, šiōđđâm jiōnn. Koss lij uukkâmnallšem da sizzvuōiņņmōōžžâst vuäitt šōddâd vaiggäâb (vii33ummuš).

Håidd: Ko'sse da šiōđđâm jiō'nne ij leäkku takai jeä'rab hâidd. Jōs päänast lie vaiggâdvuōđ vuōiņņâd, pijj päärna peältō'sse ištâd da vää'ld ōhttvuōđ kââccmō'sše.

Ouddpeâmm: Ouddpiōmmu vuäitt mä'cced, ko takaivââjmmōš lij šiōgg.

3.2.5 Nuōppžaar/Flunssa

Njuämm'moš: Virus, ee'ttemäi'ğğ 1–3 pv, kuōsktōs- da kuâškkņjōsnjuämmam.

Oudldōōzz: Čäccai nuōpp, čooddčue'ccem da koss, mâtmešt žaar še. Takainalla nuōppžaarâst lij žaar 4–5 suutki ääi', njeu'llōsvuōttoudldōōzzid täujja kuei't vuâra kuu'ķķab.

Håidd: Oudldōōzz meâldlaž hâidd.

Ouddpeâmm: Ouddpiōmmu vuäitt mä'cced, ko takaivââjmmōš luâšt.

3.2.6. Koronavirus SARS-CoV-2

Njuämm'mõš: Viruuzz tuejjääm. Njuämmai kuõsktõsnjuämm'men, kuåšknjõsnjuämm'men di ääim mie'ldd. Ee'ttemäi'ğğ kõskkmie'rin 2–4 pv.

Oudldõõzz: Vuei'vvkõpp, nuõpp, tõppjam njuu'nn, koss, čooddčue'ccem le'be šiõddâm njiõlõk, žaar, čau'jjoudldõõzz, haajj- le'be njõõddaic heämmõõzz, teä'kkčue'ccem, viõssmõš, šååkk. Taudd vuäitt lee'd oudldõõzztem še.

Håidd: Oudldõõzz meåldlaž håidd.

Ouddpeämm: Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced, ko takaivåâjmmõš luåštt.

3.2.7 RS-virus

Njuämm'mõš: Virus, ee'ttemäi'ğğ kõskkmie'rin 4–6 pv, leävvan kuåšknjõs- da kuõsktõsnjuämm'men da seill tiingi oo'lžin pâ'jjel suutki. Njuämm'mõš lij šuurmõs taud algpooddâst. Njuämmai hie'lķeld.

Oudldõõzz: Koss, nuõpp, jå'ttlõõvvâm vuõinņjõs, vaiggådvueõđ vuõinņåd åålgas, vaajtõõlli žaar. U'cc päänain žaar vuäitt kaggõõttåd 40 graa'dde. Oudldõõzz huänn'ne muä'dd suutki pooddâst. Žaar mâânn räai neä'ttlest da koss 2–3 neä'ttlest. Låâ'sstauddån vuäitt lee'd ķeäppnõsžaar le'be kõskkpe'lljännsummuš. Taudd vuäitt lee'd oudldõõzztem še. Ommgaid virus vuäitt tuejjeed puõccipõrtthåaid õõlgteei taud.

Håidd: Oudldõõzz meåldlaž håidd

Ouddpeämm: Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced, ko takaivåâjmmõš luåštt. Lij kuuitåg šiõgg vie'ltted kontaktid vuålla 6 mp åkksaž ommgaid nu'tt kuu'ķķ, ko oudldõõzz juätkkje.

3.2.8 Kõskkpe'lljännsummuš

Njuämm'mõš: Täujja virusveårlaž vuõinņåmkanaalännsummuž kuõskki baktee'r, ee'ttemäi'ğğ 3–7 stk nuõppžaar aalgåst.

Oudldõõzz: Oudldõõzz vuei'tte vaajtõõllåd oudldõõzzte'mes ännsummšest takai-infektioo'je. Takainalla oudldõõzz lie kuu'ķķ peštam nuõpp da koss, žaar, reäkklåsvuõtt, pee'llj kuõsktõõllmõš, čåå'lm ännsummuš,

pe'lljkoolgâs, kool krootai njuõrsmummuš.

Šuurmõs vue'zzest lij pe'lljčue'ccem, mii u'cc päärnain očndâätt jeä'rben innräauhte'mesvuõttân.

Hâidd: Čue'ccemlääi'vtummuš ännsummuščue'ccemtalkksivui'm da oudldõõzz meâldlaž hâidd. Taarb mie'ldd antibiotthâidd.

Ouddpeâmm: Pe'lljänsummuš ij njuâmm päärnast nobba. Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced, ko takaivââjmmõš luâšt.

3.3 Čuällõsinfektio

3.3.1 Lu'ččkõpp da vuâhssmõš

- Njuämm'mõš:** Tääu'jmõs tuejjei lij virus. Njuämmai tuõdi hie'l'keld kõiõdi pääi'k.
- Oudldõõzz:** Vuâhssmõš da lu'čč, vuäitt očndõõttâd siõmmna žaar da vuei'vvkõpp.
- Háidd:** Oudldõõzz meâldlaž háidd. Ri'jttjeei kolggâz vuäžžmõõžžâst âlgg ââ'nned huõl. Apteekkâst lij vuäžžamnalla kõiõttkauppvalmštõsân koolgâstää'ssteädd tue'll'jeei valmštõõzz, nc. lu'ččjuukkmõõžž. Čuällõsinfektioi pooddâst lij vääžnai ââ'nned huõl šiõgg kõiõtthygieniast.
- Ouddpeâmm:** Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced kuei't oudldõõzzte'mes peei'v mânŋa, jõs takaivââjmmõš tõn luâšt.

3.3.2 Norovirus

- Njuämm'mõš:** Virus, ee'ttemäi'gğ 12–48 čiâssâd. Njuämmai oummust nobba kuõsktõsnjuämm'men, leâša oo'lži di toorktõõvvâm veär le'be juukkmõõžž pääi'k še.
- Oudldõõzz:** Kruuta a'lğgi vuâhssmõš da lu'čč, vuei'vvkõpp, lääi'ves žaar, kõlmmstõõllmõš, teä'kkčue'ccem da krampipi čâu'jjčue'ccem. Oudldõõzz pe'stte 12–72 čiâssâd.
- Háidd:** Oudldõõzz meâldlaž háidd. Ri'jttjeei kolggâz vuäžžmõõžžâst âlgg ââ'nned huõl. Apteekkâst lij vuäžžamnalla kõiõttkauppvalmštõsân koolgâstää'ssteädd tue'll'jeei valmštõõzz.
- Ouddpeâmm:** Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced kuei't oudldõõzzte'mes peei'v mânŋa, jõs takaivââjmmõš tõn luâšt.

3.3 Parasitt-taud

3.3.1 Čuällösmääd

- Njuämm'moš:** Čuällösmäätt lij viölggâd da nu'tt 1–2 cm ku'kk, mušttat viö'lgges kuärramläi'jkooska. Njuämmai kuösktösnjuämm'men, oo'lzi päai'k še. Njuämm'möözžâst oudlä'sttempo'dde mâânn n. 1–2 mp. Čuällösmääd mââ'n vuei'tte seillad pirröözžâst njuämmampâstlvi'žžen määng neä'ttel.
- Oudldööz:** Pöttčâ'lm kuđjistummuš jeä'rben jeä'kkää da ekka. Vuäitt lee'd oudldööztem še.
- Háidd:** Háiddan apteekkâst vuäžžamnalla áárrai ķiöttkaupptalkkâz. Háaid ođsmâ'ttet 2 neä'ttel ķee'jjest. Puk piârri hoi'ddjet seämma pooddâst, oudldöözte'mes oummuid še. Kuhttui háiddmeä'ri vä'ldmööžž mâŋŋa áárrai pei'vven pöözžât vue'dđemassjid, innpihttsid da nââ'ersiörid di njiimât pöö'lnjiimmjin da seekkat pöö'lid. Ķeaitöölât, što pöö'lnjiimmjin njiimât pee'ren da podškid še. Jeänmöšân šlaajjnallšem kuösktemoo'lid nuu'žnķest da pöössâmlöönjâst mâ'te uhsskâ'ğğ da čää'cckraan âlgg sekkad. Kööžjid âlgg ââ'nned vuä'nkösân.
- Ouddpeämm:** Ouddpiömmu vuäitt mä'cced, ko vuössmöš háaid leä't ouddam. Čuällösmäädain âlgg i'lmmed pei'vvpö'rte, što ää'sšest vuei'tet teäđted jee'res puärrsid da u'vdded si'jjid háiddvuä'ppöözsid.

3.3.2 Siivtös

- Njuämm'moš:** Siivtöspuŋkk, kââ'tt tuejjad viökksânji čigldöövvi siivâlm. Kuđjistummuš âlgg takainalla n. 1 mp (3–6 neä'ttel) ķee'jjest njuämm'möözžâst. Njuämmai kuösktösnjuämm'men, oo'lzi päai'k še. Siivtöspuŋkk pi'rğğad lõnjpaakkâsvuöđâst lee'šķ ââlgbeä'lnn 1–2 suutki ääi'j. Ouddâl siivtööz puöccâm oummu oudldööz vuei'tte ä'lgğed ju'n muä'dd peei'vest.
- Oudldööz:** Kuđjisteei siivâlm jeä'rben suörmî kōöskâst, tee'gin, ķiöđsie'ljest, kõnnjârvue'lnn, muâđain, vuei'vest, jue'lğğvuâđđin da pöttbeä'lin. Kuđjistummuš lij takainalla viösummuš jeä'kkää da ekka. Le'šķķ vuäitt ännsed ruöttâm diött.

Háidd: Háidd vuáđđáâvv dáhttar tuejjääm diagnoo'se. Háidd ju'n-a perimetriinvuõiddsin le'be ivermektiintablee'ttin. Háaid odsmâ'ttet 7 suutk kee'jjest. Oudldõõzzte'mes tauddõõvvâm, le'be obb piârri, hoi'ddjed õhttna oummuin, keä'st lie oudldõõzz. Oudldõõzzte'mes oummui háaid viiggât čõõđ kuõ'htešt. Oudldõõzzte'mes tauddõõvvâm piárnii'kkí â'lddkontaaktid ij taarbâž hoi'ddjed. Kuđjistummuž vuáitt láäi'vted antihistamiinin. Le'skkpihttsid, vue'dđemassjid da pooddâškoo'lid põõzzât 60 graaddin, pee'ren da pooddškid njiimât njiimmâm-mašinain háaid mânŋa. Tõid, koid lij vaiggâb põõssâd, vuei'tet piijjâd puõllša (âlggan âlgg lee'd -20 graaddâd le'be kõlmmsab), säunna 80 graa'dde, le'be koumm suutkân meadda âânnmõõžžâst. Ko aunnsid kio'tt'tõõlât, lij šiõgg ââ'nned suejjsuõrmkid. Kuđjistummuš vuáitt juátkkjed joba 3-4 neä'ttel ääi'j, de vuáđđvuõidâs da kortison â'lğge lee'd mie'rrkõõski âânnmõõžžâst.

Ouddpeâmm: Ouddpiõmmu vuáitt mä'cced, ko vuõssmõs siivtõsháaid leä't ouddam. Jõs päärnast aaicât siivtõõzz oudldõõzzid, lij taarblaž informâ'stted pei'vvpõõrt da to'ben ooudâs tiõrvâsvuõđhuâl, što siivtõõzz leävnummuž vuei'tet cõggâd. Taarb mie'ldd tu'mmjet puk joouk háiddmõõžž.

3.3.3 Tee'kk

Njuämm'mõš: Njuämteei lij parasitt-teu'rr, kää'tt lij 2–4 mm kokksaž, kuâstlvõs suäjte'mes teu'rr. Njuämm vuõigg kontaktaast, ko njuämm'mõõžž vuäžžam oummu vuõpt kuõskte nuu'bb vuõpt. Kä'nnat vie'ltted seämma čääkkmi/hää'rji da keä'ppri âânnmõõžž. Ee'ttemäi'ğğ 1–2 stk. Tee'kk ij uid oummust jiõččines, a lâssan já'ttlânji, jõs tõn jeä't háaid. Skorlââvv mââ'nest neä'ttlest, vuõrasm rävvsen 2 neä'ttlest, rää'ves õhttiõõzz jie'llemââ'kkí lij nu'tt 1 mp. Tee'kk seill jie'llmen ooumažrââ'pp ââlgbeä'lnn max 2 stk.

Oudldõõzz: Vuei'vvčââu'd kuđjistummuš da kõõđõõttmõš, vuei'vvčââu'dest da njiškkmaddjest täujja ruõttâmpääi'k da tee'kkí mââ'n vuõpti maddjest. Tee'kkí käunn'je täujja pee'llji tue'kkken da njiškk-kää'vest. Tee'kkíid vuei'tet kuuitâg käunn'jed oudldõõzzte'mes oummuin še.

Te'kktä'rkstummuž tuejjeet te'kkčääkkmin, takai čääkkam paa'ni kōōsk lie čuu't jōnn.

Háidd:

Háiddan apteekkâst vuäžžamnalla áárrai k̄iōttkauppvalmštōōzz. Háaid tuejjeet pái si'jjid, k̄eäin käunn'je tee'kk̄ le'be tee'kk̄ máâ'n. Háaid tuejjeet nuu'bb vuâra 7 stk k̄ee'jjest. Háaid mâᅇᅇa âlgg juä'tk̄ked te'kktä'rkstummsid te'kkčääkkmin 2–3 vuâra/ntl kuei't neä'ttel ääi'j. Taalkâsháaid mâᅇᅇa âlgg vaajted po'ttsâs oolžid sie'ᅇᅇge. Vuōptivui'm kuōsktōōzzâst leämma materiaal, má'te čääkkam, sekldōōzz, keä'pper da vuōptkää'lcid pōōzzât 40 graaddâst le'be vuäjtet puō'lli čäcca (uu'ccmōsân 60 graaddâd) 1 min poodd. Tān mâᅇᅇa täid ij vuei't ää'hned 2 stk poodd.

Ouddpeâmm:

Jōs päärnast aaicât tee'kk̄id, lij vääžnai i'lmmed njuämm'mōōžžâst háiddjou'k̄ke, što tee'kk̄i leävvnummuž piâzzat cōggâd. Päärnaž vuäitt mōōnnâd ouddpiōmmu, ko vuōssmōs vuei'vvtē'kk̄hâaid leä't ouddam.

3.4 Håau'r

3.4.1 Enteroää'rešm

- Njuämm'moš:** Enteroviruuzz tuejjääm, ee'ttemäi'ğğ 3–7 stk. Njuämm ju'n ee'ttemäai'jest vuõinḡâmkanaalkolgsi da pōōšk päai'ķ. Ķiõdi pōōssmōš lij vääžnai. Tääu'jmōs vuâlla 10 e. pärnain, leâša vuäitt kuuitâg njuämmad vuõrâsoummuid še. Tääu'jmōs hää'mm enteroää'rešmest lij takai flunssa.
- Oudldōōzz:** Lääi'ves žaar. Kopplōōzz njää'limest da jue'ljin, pōttbeä'lin vuäitt lee'd siivâlm.
Flunssaoudldōōzz da lu'ččkōpp. Vuäitt lee'd oudldōōzztem še.
- Hâidd:** Puârran jiõččines, oudldōōzz meâldlaž hâidd. Taudd lij takainalla läi'vv da tõt puârran vuâlla neä'ttlest.
- Ouddpeâmm:** Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced, ko takaivââjmmōš luâšt.

3.4.2 U'ccää'rešm

- Njuämm'moš:** Viruuzz tuejjääm, ee'ttemäi'ğğ 4–28 stk. Kuâšknjōs- da kuõsktōsnjuämm'moš. Njuämat ju'n ouddâl ko oudldōōzz ä'lğge. Voddâätt tääu'jmōsân 5–15-ekksain u'cc epidemian ķiidi.
- Oudldōōzz:** Älgg takainalla njiõri ruâpssjōōzzin, koon mânḡa puätt rââ'ppest ruõidid leävvnēei siivâlm. Siõmmna žaar di vuei'vv- teä'ķķ- da lõõdâsçuâccmōš. Siivâlm pešt takainalla 3–7 stk, leâša vuäitt läppjed da oçndōõttâd o'đđest jeänbōs neä'ttel ääi'j.
- Hâidd:** Oudldōōzz meâldlaž hâidd. Puârran takainalla jiõččines, ij-ga tuejjed mâ'ḡḡtaudid.
- Ouddpeâmm:** Meâdda-âârrmōōžž tarbb pärna takaivââjmmōōžž mie'ldd.

3.4.3 Tollää'rešm

- Njuämm'moš:** Kōpptuejjei streptokokkibaktee'r, ee'ttemäi'ğğ 1–4 stk, leâša vuäitt lee'd kuu'ķķab, joba mää'npââj. Kuõsktōs- da kuâšknjōsnjuämm'moš. Tollää'rešm lij njuämteei neä'ttel ääi'j ouddâl ko oudldōōzz ä'lğge.

- Ouddõõzz:** Žaar, vuei'vvkõpp, njiõlõkännsummuš (=spuánnj), vuáhsmõš, ruápsjeei da páássam njuhččâm (mä'ddmue'rjjnuhččâm), käi'bbkuu'lmi šornnam njiimmâmčuõlm di siivâlm, kâá'tt očndâátt vää'nn ruápsjõsân jeä'rben muâđain (ij njää'lm pirr) da pââirâá'ppest.
- Háidd:** Dáhttar mie'rrääm antibiottháidd.
- Ouddpeámm:** Päärnaž vuáitt mä'cced ouddpiõmmu suutk (24č) ķee'jjest mânġa hááid alttummuž le'be takaivâájjmõõžž mie'ldd.

3.4.4 Ommgažää'rešm (koolm peei'v žaar)

- Njuámm'mõš:** Viruuzz tuejjääm, ee'ttemäi'ğġ 5–15 suutk. Njuámm hie'lķkeld čoolg päai'ķ da kuõsktõsnjuámm'men.
- Ouddõõzz:** Ruõ'psseseálkksaž siivâlm, kâá'tt očndâátt takainalla mânġa 3–5 peei'v õlli žaar. Žaar vue'lad takainalla ko siivâlm očndâátt. Siivâlm pešt n. 1–2 stk.
- Háidd:** Ouddõõzz meâldlaž háidd, taud puárran jiõččines.
- Ouddpeámm:** Ouddpiõmmu vuáitt mä'cced, ko päärnast i'lla žaar da takaivâájjmõš luášt.

3.4.5 Čää'ccää'rešm

- Njuámm'mõš:** Herpesviruuzzid kuulli čää'ccää'rešm viruuzz tuejjääm, ee'ttemäi'ğġ 10–21 suutk. Njuámm hie'lķkeld kuáškknjõs- da kuõsktõsnjuámm'men. Njuámat ju'n 1–2 stk ouddâl ko ouddõõzz očndâ'tte. Rue'bbpoddâst ij teänab njuámât.
- Ouddõõzz:** Älgg takainalla žaarín da koossin. Tán mânġa rá'ppa očndâ'tte ruõ'psses ää'rešm, kook mottje kopplõsân. Tuejjad takainalla viõusâs kuđjistummuž. Kopplõõzz mottje looppâst rue'bben. Ouddõõzzi peštmõš 1–2 neä'ttel.

- Háidd:** Kuđjstummuž da čuâccmõžž vuäitt lääi'vted apteekk
ķiõttkauppvalmštõžzivuim. Suõrmi kõõ33id kä'nnat ââ'nned
vuänkõsân, što ruõttmõš ij tuejje'či ännsummšid. Žaar vue'leem
čue'ccemtalkksin.
- Puäkkummuš:** Puäkkummuš lij änn'jõžääi'j päarnai puäkktemproammâst.
Puäkkummuž uu'det 1.5 ee'jj di 6 ee'jj ââ'jjest.
- Ouddpeâmm:** Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced, ko puk rue'bb lie kää'sķes, jie-ga odđ
kopplõžz teänab očndõõđ. Tääzz mä'nne takainalla n. 7 stk.

3.5 Jee'res njuämmamtaud

3.5.1 Siöjrrue'bb

- Njuämm'moš:** Baktee'r, ee'ttemäi'gǵ 2–5 stk, kuōsktōsnjuämmam. Leävvan hie'lǵeld, tōnt hoi'ddjet pāi.
- Oudldōōzz:** Aalgāst u'cc ää'rešm le'be kopplōōzz, kook njālddše hie'lǵeld, veiddne da mottje vi'skķesrue'bbsi'žžen, kōss ru'33en. Älgg takainalla muâđain, njuu'nNSEârmi reeu'nin da kääi'best.
- Hāidd:** Pääiklažhāiddan antiotvuōidās le'be njää'lm pääi'ķ vā'lddum antiotthāidd dāhttar tu'mmjōōzz mie'ldd. Rue'bbid kää'zztet luōvās, ko baktee'r jie'lle rue'bbi vue'lnn.
- Ouddpeâmm:** Ouddpiōmmu vuāitt mä'cced, ko njää'lm pääi'ķ vā'lddum antiotthāaid alttumšest lie mōōnnām 24 č le'be antiotvuōiddāz alttumšest lie mōōnnām 48 č, pāarna takaivââjmmōōžž mie'ldd.

3.5.2 Kuârašmčeeu'l

- Njuämm'moš:** Virusnjuämm'moš, ee'ttemäi'gǵ 14 stk - 6 mp. Kuōsktōsnjuämm'moš, njuämm oo'li pääi'ķ še.
- Oudldōōzz:** Kuârašmčeeu'll lij ciimciķnalla šiālggād, tō'st lij pi'lķķi oolāž, tōt lij kōskkpāi'ķkest nāā'ppnallšem, mue'dd mm šoora ää'rešm. Kuârašmčeeu'l vuei'tte lee'd muâ'dd le'be määng čue'd. Takainalla taibbsin, tee'mes le'sķķvuu'din da šōkknemneävvin.
- Hāidd:** Puârran jioččines 2 mp – 2 ee'jjest. Puō33āt tā'lķ ōōut vuâra.
- Ouddpeâmm:** lj meādda-āârmōōžž taarb.

3.5.3 Čââ'lm čōōnāscuō33ānsummuš

- Njuämm'moš:** Kōpptuejjei viruuzz da baktee'r. Kuōsktōsnjuämm'moš.
- Oudldōōzz:** Čōō'lmi ruâpssjōs, illštummuš, kāssmōš, kuđjistummuš.
- Hāidd:** Čōō'lmi pu'tstummuš čāā'33in 3–4 peei'v ääi'j. Čââ'lm pu'tstet po'ttsās, čacca njeebltum vāādalaappin pāi čââ'lm ālggreeu'nest njuu'n ārra. Jōs lij viōusās kāssmōš da ää'rjesvuōtt čuō'vve, lij taarblaž jie'lled dāhtrest,

Ķii ärvvtâäll taalkâshâaid taarb.

Ouddpeâmm: Ouddpiõmmu vuäitt mä'cced, ko takaivââjmmõš tõn luâštt da pääiklažhâaid alltummšest lie suutk. Kõrrset kâssai čââ'lm hoi'ddjet antibioottin, jõs čââ'lm pu'tstummuš dââma ij hiâlpât oudldõõzzid. Antibiotthâaid vuäžž, ko soi'ttai jii'jjes tiõrvâsvuõõtpõ'rtte le'be kuâđđ liâđglaz õhttvuõđvä'lddmõõžž lapha.fi –seeidast.

TEÄTTKÄÄIV

Terveyskirjasto

(Tiörvâsvuõttke'rjppõrtt)

Terveysportti

(Tiörvâsvuõttçuâlluhs)

Tiörvâsvuõđ da pue'rrvââjjam strooi'tel (THL)

VUÄ'PPÕS PEEI'VTUM

Lappi pue'rrvââjjamvuu'd infektoi tuâsttamjuâggas da njuämmamtaudin va'stteei; Anna Lehtiniemi njuämmamtauddhoi'ddjeei, Markku Broas infektiopâ'jddâhttar, Tuija Lehtiniemi hygieniahoi'ddjeei, Matias Ahlsved hygieniahoi'ddjeei, Tiina Nikupeteri hygieniahoi'ddjeei MLP. 21.2.2024

KAART

Kaartid vuä'pstemķeerjže lie pirstam Noora da Timo Oikarinen di Milla Salmela, 2013.